

UN ANTILUL.LISTA DEL SEGLE XVIII: EL DOCTOR PIQUER I ARRUFAT (1711 -1772)(*)

VI

LA "ILUSTRACION" CONTRA EL LULLISME

Seria superfluitat recordar la gesta prejudicial del bon Pare Feijoo contra la figura venerable del Benaventurat Mestre Ramon i la seua "Ciència i Art General", amb la subsegüent i honrada confessió de que "no le había leído", sinó que parlava per boca d'altres. L'il.lustre Mayans i Ciscar, amic coral de Piquer¹⁶, seguia també la moda, com a legítim representant, que també era, de la "Ilustración", de tots els prejudicis antilul.listes, amb la pintoresca agressivitat dels "eruditos". Recordem solament, per venir al cas, que quan Mayans celebrava la impressió de la Lògica de Piquer, trobant-la "civilmente práctica", alaba que Piquer haja encertat a "distinguir la Lógica de sus abusos, que ningún hombre juicioso i erudito ha negado jamás". Mayans i Ciscar, també representatiu de les inquietuts polèmiques del segle XVIII, ens diu doctoralment que "es notorio que los antisocráticos la hicieron (a la Lógica) sofística; los estoicos, espinosa; los epicúreos, muda; los lulistas, vanamente ostentosa; los escolásticos, metafísica y pueril...¹⁷". En canvi, Piquer, representant genuí "de la erudición" ha fet una Lògica com "un método civilmente práctico".

La tendència passional antilul.lista de gran part dels pensadors o escriptors espanyols del segle XVIII venia de més enrera, trobant contínua contradicció i defensa de part dels mestres lul.listes. L'any 1740, sortí de les premses de Magúncia el "Dialogus inter amatorem veritatem et discipulum Lullianae Doctrinae" del fidel i entusiasta lul.lista P. Fornés, quan ja aquelles discussions començaven de bell nou fora d'Espanya. Recordem, per exemple, —perquè és significatiu d'aquestes polèmiques— l'"Amicalis compositio famosae litis philosophicae et theologicae motae et pendens inter R.P. Andream Gordon et R.P.L. Opferman" del Dr. Franz Philipp Wolff, Assessor del Vicariat Arcabisbal de Magúncia, impressa l'any 1750. No menys ressonància

(*) Véase ESTUDIOS LULIANOS, XV, 1971, 129-142

¹⁶ MAYANS Y CISCAR Censura de la "Lógica Moderna" de Piquer, pàgs. 11-16.

¹⁷ Id. id., pàg. 12.

tengué la seua obra posterior "*Justa Apologia et Pugna prima pro Beato Raymundo Lullo...*", impressa a Colònia l'any 1751, refutant les afirmacions antil·lulistes del P. Froehling. Seguidament se publicà una versió extractada de la mateixa obra sota el títol d'"*Erstegründliche Widerlung der noffen tigen Falschheiten und Irrthumen des Herrn P. M. Froehling gegen den seeligen Raymundum Lullum*" (Colònia, 1751). Donà origen a aquesta polèmica l'obra "*Notitiae ecclesiasticae, continens omnes haereses...*" escrita per un Pare de la Companyia de Jesús, i impressa en Bamberg a l'any 1730, i retret el seu testimoni pels antil·lulistes. Es tracta d'una obra superficial, amb una finalitat pràctica, que es redueix en bona part a recollir les notícies que dóna la famosa obra de n'Aymerich.

I com aquest, l'Autor de les "*Notitiae*", inclou entre els heretges al benaventurat Mestre Ramon; ignorant el bon jesuïta que el seu nom havia estat cancel·lat de l'"*Index*" per decisió presa en el Concili Tridentí. Una Comissió de Pares conciliars havia examinat les obres del *Doctor Illuminat*, proposant llur eliminació del catàleg de les obres prohibides. Alternaren en la polèmica l'Autor de les "*Notitiae*", amb l'intent de defensar-se de qualque manera, el professor d'Effurt, P. Gordon, benedictí, i els lul·listes maguntins Dr. Wolff i P. Sebastià Kreuzer. Aquest, amb molta oportunitat, escriví i publicà a Magúncia l'any 1751 un complet "*Cursus Theologiae Scholasticae per Principia Lulliana*" en tres volums copiosos de doctrina. L'"*Amicalis compositio...*" corresponia a la bona voluntat de dur la polèmica per camins raonables, ellunyant-se de tota passionalitat, intentant una amistosa reconciliació entre els Pares Froehling i Gordon; mentre que la "*Theologia Scholastica per principia lulliana*", sortint de l'estat passional de la polèmica, contestava pràcticament amb la demostració pragmàtica de l'eficiència del Lul·lisme escolar. Aquestes discussions no foren inútils des del moment que adquirien una forma doctrinal; derivant-se la crítica de qüestions escolàstiques força discutides, per exemple, sobre la llibertat d'indiferència divina *ad extra*, refutada pel P. Krezner, finament argüït per Wolff en l'obra "*Beatus Raymundus Lullus Doctor Illuminatus et Martyr, Theologian suam universam esse veram, genuinam et sinceram...*", impressa a Magúncia l'any següent de 1752. Aquest estat de la polèmica estrangera era contraposat a l'estat prejudicial i passional dels antil·lulistes espanyols que no en sabien d'altre que de l'ús de la driatriba. I així la crítica de Piquer, com dels altres antil·lulistes, és senzillament nul·la. Es redueix a recordar el prejudici pintoresc dels demés antil·lulistes espanyols, donant-lo per raonable sens passar mai a un treball de revisió, com sembla raonable a un contradictor. Més encara, com podia el Dr. Piquer parlar críticament de la Combinatòria per exemple, sense conèixerla? Perquè encara trobant raonable el plagi del títol, l'*Ars inveniendi veritatem* li era absolutament desconeguda.

VII

L'ARTE DE HALLAR VERDAD DEL DOCTOR PIQUER

Era aquesta obra producte d'un intent de contraposar un nou "*Art de trobar veritat*" al "*Ars inveniendò veritatem*"? Probablement, sí. Si el Dr. Piquer havia llegida la *Lògica* lul·liana —en què s'aplica l'*Ars*, que ell no entenia— es comprèn que davant la difícil interpretació per quí desconeix la Combinatòria, pensàs escriure una altra *Lògica* que anomenà *Moderna*, en contraposició de les velles *lògiques* escolàstiques. El fet és que la *Lògica* de Piquer es presenta sovint brufada d'idees lul·lianes. Seríem injusts si no reconeguesem des d'un principi que "*Arte de hallar verdad*" de Piquer —deixant de banda els impulsus hipercrítics que distreuen l'atenció del lector i donen a l'intent de l'Autor l'afany de demostrar una nícia supersuficiència doctoral, és una obra notable per les idees que introdueix, pel discret sincretisme que l'anima i per l'encertada direcció eclèctica i ortodoxia, en el moment històric en què Piquer escrivia. La seua doctrina lògica roman ja inserta en la primera part de l'obra, en la qual Piquer estudia i exposa la doctrina al modo tradicional i escolàstic, tractant de les operacions de l'ànima, de les idees i llur origen, de les *idees innates* —segons l'Autor *cuèstión de nombre*, i donant—les una nova significació allunyada del concepte de les *idees innates platòniques*— de la percepció dels objectes "*sensualmente*" ens diu, a l'estil lul·lià, per la imaginació i la intel·lecció; de les inclinacions de l'ànima i de la influència del cos; de l'enginy, de la memòria i del judici; de les afirmacions y negacions (proposicions afirmatives y negatives), i finalment del raciocini. Adopta per tant el pla de la lògica lul·liana i en general el de les diverses escoles tradicionals. La segona part és eminentment pràctica i més original que la primera. Tracta de la veritat, de les maneres de discernir—la (iniciant aquí un avenç considerable en la crítica i preludiant els moderns corrents de la Lògica i de la Crítica de lo experimental. Piquer tracta sùbtilment de la veritat i de la manera de conèixer—la, aduïnt exemples, com també quan tracta de la ignorància, dels errors dels sentits corporals, etra.; aquest darrer, un dels punts que millor convergeixen vers les idees lul·lianes. Segueix —amb la mateixa tàctica dels exemples— l'estudi de la intel·lecció, de l'enginy, de la memòria i del judici. Es interessant l'estudi que fa dels sofismes, per cert molt àmpliament, atribuint—los "*al amor propio*"; i el de la Fe, de les regles fonamentals de crítica, del mètode i ses diferències, de la definició i de la divisió.

Si el benaventurat Mestre va ésser, com sembla, una de les fonts més abundoses d'inspiració per a Piquer, encara guanya en abundor la influència de Lluís Vives.

VIII

EL "VIVISME" DEL DR. PIQUER

Haven insinuat que la *Lògica* de Piquer és una espècie de *Filosofia crítica*, i aquest és el seu mèrit. Això ocorre en Lluís Vives, Méndez Bejarano, a la seua "*Historia de la Filosofía de España*"¹⁸, rebutja el *vivisme* de Piquer contra el sentir de Menéndez y Pelayo i Bonilla. Per això s'aferra a una frase que consta en el Pròleg de "*Arte de hallar verdad*" de Piquer, què diu: "La *Lógica* de Aristóteles es la única verdadera, y de ella he procurado formar el principal fondo de la nuestra". "Leyendo esto —escriu Méndez Bejarano— no comprendo cómo Menéndez y Pelayo y Bonilla en su febril *vivismo* (!), llaman a Piquer declarado *vivista*; lo cual no empece para qué Piquer admire y cite con frecuencia a Vives; sin que de esto se desprenda la realidad del *vivismo*, ni que Piquer sea un secuaz de tan dudoso (?) sistema". Si Méndez Bejarano parla en sèrio, no ho fa en bona crítica; perquè la bona crítica no es fonamenta mai en una sola frase sinó en el conjunt de la concepció doctrinal. Seguint la mateixa tàctica i com Vives és fonamentalment, almenys, aristotèlic, caldria dir que la seua filosofia original no és *vivista*, sinó *aristotèlica*. Vives és un mestre dins l'aristotelisme, amb escola pròpia i que ha tingut seguidors; per tant la seua Escola ha tingut continuïtat doctrinal dins la Història de la Cultura Filosòfica. Les principals rael criteriològiques de la crítica de Piquer són precisament idees de Vives. I per això, com la lògica de Vives, la lògica piqueriana és una veritable *filosofia crítica*. Així que Piquer es troba dins un corrent *vivista*; com s'hi troben les idees crítiques de Morcillo, Feijoo, Mayans, etra. per a no citar altres que els eclèctics del segle XVIII. Tots ells, i sobre tots Piquer, citen amb gran freqüència a Vives; i, com aquest, rebutgen el criteri del "*Magister dixit*". Més encara, la filosofia crítica de Vives no sols troba en la filosofia crítica de Piquer una continuïtat doctrinal, sinó també nova i florida exuberància, obrint nous horitzons a la crítica moderna.

No és possible oblidar, per altra banda, que la investigació lògica d'inspiració lul·liana reviu en part i per modo distint en la lògica de Lluís Vives, volent ésser sempre qualcom eminentment pràctic. Convergències netament *vivistes* trobaríem, per exemple, en los llibres lul·lians "*De demostracions*", "*Contemplació*", "*Arbre de Ciència*", etra. Com en el Beat Ramon, trobam

—
¹⁸ MENDEZ BEJARANO, *Historia de la Filosofía en España* (Madrid, Renacimiento), págs. 367-368.

en Lluís Vives que la *teoria sempre és aduïda en contemplació de la pràctica* de la vida. I així també Piquer. Finalment, si Piquer cita a Aristòteles, amb molta més freqüència cita a Lluís Vives. Segons Piquer, els filòsofs inventaren la lògica per a senyalar regles i normes de bon judici; i així, segons Piquer, tota lògica és un *Art de trobar la veritat i perfeccionar la raó*. Però Piquer no se creu inventor de la lògica, dient que si l'anomena *Moderna*, “no és perquè els moderns l'hagen inventada; sinó pel nou orde i mètode que li ha donat a aquesta ciència; i encara que en les màximes fonamentals no hagen fet els moderns altra cosa que *innovar les dels antics*, exceptuant unes poques que han inventat, les han dispostes en nou orde per a fer-les més comprensibles”¹⁹.

La tendència racionalista de Piquer és encara més viva i eficaç que la de Lluís Vives, i semblant a la tendència racionalista—ortodoxa del Beat Ramon Llull. Seguint aquesta tendència més *lulliana* que *vivista*, ensenya, per exemple, que el dany més gran que pot venir a la ciència és “*auctoritate sola acquiescere et accipere omnia*”. Aquesta frase no significa precisament que Piquer rebutji els arguments d'autoritat; sinó que li ha que recorre a aquests provisionalment, per manca d'arguments de raó. Aquesta posició no solament coincideix amb l'actitud del *Doctor Il·luminat* i de Vives, sinó amb la d'altres; per exemple Suárez. Quan Piquer investiga sobre fets experimentals, per exemple les causes de la corrupció, de la ineficàcia lògica de les disciplines mèdiques i filosòfiques, ho fa guiat més bé per la sola raó natural; i solament quan és absolutament precís i urgent, acudeix a la doctrina dels arguments d'autoritat. Seguint una tàctica eminentment lullista, quan vol concretar l'eficàcia d'un raonament pur, investiga la possibilitat viciosa del raonament; perquè —com el Beat Ramon— entèn que l'enteniment humà “es limitado” (“és termenat”, deia el Beat Ramon); i perquè sap la influència sureptici que sovint té l'*esperit de sistema* (coincidint amb Lluís Vives) en el raonament, surt Piquer pels furs de la veritat, examinant críticament la possibilitat d'una influència subretícia i perjudicial. Com Vives condemna l'abús de la dialèctica, establint una doctrina netament positivista. No obstant de vegades flaquejava, sabent que “*nulla ars est inventa et absoluta*”; i no sempre roman tranquil de la pròpia crítica sabent que la lògica com a sistema no és absolutament perfecta i demunt tot perquè sap que la humana intel·ligència és *termenada*. Tota la seua obra té l'única tendència al millorament del *mètode de la Lògica*; iniciant una *renovació crítica*, pensant amb Vives “*proprium tanti momenti, instrumenti opus intueri omnia, colligere, componere inter se, et universam natural quasi possessionem suam peragere*”. Piquer pren aquesta actitud de Vives (en “*De corrupta intelligentia*”) davant la urgència de que “los hombres que deseen hallar verdad, deben cuidar mucho y perfeccionar el

¹⁹ PIQUER, o.c., Prólogo.

juicio". Per això la seua Lògica es un art de trobar veritat i de perfeccionar el judici; és a dir, que el seu afany no és altre que el de trobar un instrument d'eficàcia per a trobar veritat en els judicis pràctics de la vida. "El ingenio y la memoria son muy apreciables cuando van juntos con un recto juicio; porque el ingenio halla y descubre las cosas, la memoria las retiene, y el juicio las ordena y endereza a sus verdaderos fines".

I no és discret oblidar que "la erudición y la agudeza son muy poco útiles si no les acompaña un buen juicio; porque importa poco tener recogidos muchos materiales, si no sabe hacer buen uso de ellos". "Por esto trabajaron tanto los filósofos en señalar reglas y máximas para gobernar bien el juicio... que los modernos han dispuesto con nuevo orden para hacer la lógica más comprensible".

IX

L'ORIGINALITAT EN LA LOGICA DE PIQUER

Piquer confessa honradament que, per la confecció de la seua "*Arte de hallar verdad*" s'ha aprofitat de "les regles i màximes de filòsofs antics". No obstant la seua lògica és plena d'originalitat i per les seues idees pròpies és un precursor dels nous corrents crítics. Piquer escolàstic, vivista i de vegades lul·lista, sentí l'afany d'incorporar a les escoles del seu temps el sentit i normes generalíssimes almenys, de la dialèctica aristotèlica. El sentit personal és profundament eclèctic i positivista, prenent directives i normes de l'experiència sensible i dels coneixements històrics com a una més general experiència. Aixís li escau el mèrit d'haver exposat en ple segle XVIII i amb notable precisió, diverses qüestions metodològiques de la crítica i els resultats positius de la investigació de les fonts dels errors intel·lectuals i sensuals. Amb això Piquer s'adelantà en dos segles a la crítica contemporània.

Observant en conjunt el pensament crític de Piquer, veim destacar—se meravellosament una superba autonomia que li facilità un audaciós criteri personal. Aquesta dot, no és exclusiva de Piquer, sinó també dels més grans pensadors hispànics; principalment de Llull, de Vives i de Suárez. Aquest sentit independent suposa una actitud independent per sistema, de tot prejudici d'escola; avalonta—se més en Piquer per una minuciosa, tal vegada exagerada, dels fets psíquics; per lo qual la lògica o filosofia crítica de Piquer està molt per damunt les crítiques del Genuense i del Verney, com encertadament recorda Menéndez y Pelayo. Quan en el capítol segon de "*Arte de hallar verdad*"; investiga els errors dels sentits, imaginació, enginy i memòria, esta-

bleix un punt de vista personal què és preludi de la baixada rapidíssima de la Filosofia del segle XVIII a la denegació de la transcendència i valor objectiva de certs fets transcendents, per exemple el de *lo bell*. Aquesta originalitat de l'Estètica de Piquer té la sabor de la professió mèdica, sap a clínica, a l'enduriment de la sensibilitat, a l'atrofia dels sentiments estètics més purs. En aquest punt la filosofia crítica de Piquer és lamentable; és un contemplador dels fets pels fets, sense cap transcendència superior. Tampoc la seua "*Filosofia moral*" és obra d'un vertader filòsof; veimla saturada de fets experimentals, com si l'Autor tengués complacència en manejar el bisturí i entrar la fredor de la fulla fins a l'íntim. Aquestes investigacions, no obstant, donen l'avinentesa de lucubracions transcendents i de la formulació més o menys freda de conceptes al modo d'un professional de la Medicina, sobre l'alegria, la falla, el riure, la ironia... Piquer pren doctrina d'Heicnecio; i inspirant—se en sos "*Fundamenta styli cultioris*" ens diu, per exemple, que "el ridículo no es sino una deformidad inofensiva"; i que quan aquesta deformitat és ofensiva, aleshores és que va unida amb qualche vici, causant "aburrimiento; no alegría"; i mesclant—se finalment amb un dany, alhora causa "compasión". Aquesta manera simplista de fer crítica filosòfica és encara més ineficaç quan penetra al fons de l'Estètica.

X

IDEES ESTETIQUES DE PIQUER

Damunt lo que havem adelantat sobre les idees estètiques de Piquer, cal observar que el seu sentit simplista s'aguditza respecte a la concepció de la *Bellesa*, donant fonaments a una detestable *Teoria de l'Art*. Aquests capítols que senyalem de l'obra de Piquer preludeien certament el mecanicisme i diverses materialismes positivistes del segle XIX i actual. En el capítol II arriba a la denegació de la transcendència i valor objectiva de les valors eternes. En aquest punt concret Piquer es troba allunyadíssim i contrari al pensament estètic lul·lià²⁰. La *Bellesa*, segons l'Estètica lul·liana és una *valor transcendental*; es l'eficiència concreta de l'harmonia de les "*Emperatrius*" o "*Divines perfeccions*" que en Déu són infinites, eternes i *principia implicata*; i en les creatures ("*in novitate*") són finites i noves²¹; per això cada una de les creatures és "*una semblança divina*" positiva, i com a tal té el valor positiu

²⁰ Vaig iniciar l'estudi del pensament lul·lià en el meu art. "*Estètica Luliana. Concepto y valor transcendental en el Opus luliano*" ("*Ideas estéticas*" núm. 6, 1944).

²¹ Vegis: R. LULL, *Comp. Artis Demonstrativae*, ed. de Maguncia, T. III, dist. II.

de la bellesa. Piquer ens diu que la *Bellesa* no és sinó “un orden y proporción”; és a dir, que segons Piquer, és *bellesa* lo que segons l'Estètica llulliana són “*Ileis de la belleça*”. En Llull veim que la *Bellesa* és un valor transcendental; en Piquer “es una cosa *relativa* a nuestros sentidos”. Dóna la següent demostració d'aquesta peregrina doctrina estètica: “Sucede en esto lo que en todas las otras percepciones de los sentidos, que solo nos ofrecen las cosas *con proporción a nuestro cuerpo*”; i així la valor de la *Bellesa* que observem en l'objecte que en deim *bell*, no sols és mancat de tota transcendència, sinó ni sols té una veritable valor objectiva. “La hermosura de las cosas sensibles —diu (com ha dit amb les mateixes paraules Nietzsche dos segles després)— es una *apariencia*, que solamente puede arrastrar a los hombres que se dejan llevar de las exterioridades que se ofrecen a los sentidos, sin ejercitar la razón²²”. Així Piquer, com diverses escoles materialistes o positivistes contemporànies, sosté una positiva desestimació de la *Bellesa*. Piquer, metge, pensador i moralista, no arriba a les altures de la metafísica; les seues ales sols consenten un vol a ran de terra; i àdhuc desestima i desprècia la ciència més sublim, incapaç d'entendre-la. La raó és que Piquer era solament un home de ciència experimental, un metge amb ínfules i tardana vocació de filòsof. El seu caràcter de metge el fa, sempre un poc escèptic, una espècie de filòsof per exigències de la psiquiatria que sentia íntimament. Era un *home pràctic* en el sentit positivista i àdhuc materialista d'avui, cercant amb un simplisme encantador una ciència superior que el fassa un poc filòsof. Així confon llastimosament la *Bellesa intel·lectual* amb la *Veritat*, la *Bellesa moral* amb la *Bontat*, i la *Bellesa física* amb l'orde i proporción. Quan la *Bontat*, la *Veritat* i l'orde *proporcionat* causen fruïció estètica, és que “van según las condiciones físicas y sensuales del contemplador”. Aquesta definida actitud de Piquer ha fet dir a Menéndez i Pelayo que “se manifestava en la seua vida i escrits *como un ser poco menos que incapaz de fruiciones estéticas*”²³.

Vegem com Piquer tractava i jutjava les altes qüestions de l'Estètica. Quan, per exemple, estudia les monomanies humanes, reconeix, com a observador, la espontaneïtat de les representacions estètiques; però mai les donava la valor transcendental del seu contingut. “La hermosura sensible —escriu— no es más que *apariencia*; porque no es más que la *combinación de los rayos de la luz*, según la reciben de los objetos y la comunican a nuestros ojos...”. El Dr. Piquer n'està convençut; i adueix exemples, per a persuadir a sos lectors, d'una simplicitat tan pintoresca com el següent: “De esto (que “la hermosura es simple *apariencia* y efectos de luz”) hay infinitos ejemplos

²² PIQUER, o.c., cap. IV “De los errores que ocasionan los sentidos”, pàgs. 71–79.

²³ MENENDEZ Y PELAYO, o.c. vol. c., pàg. 131.

en las flores y en las mujeres, que parecen hermosas en la flor de la verdor de sus años, y feas en haciéndose viejas; y es porque la edad va mudando la contextura del cuerpo, de modo que la luz no adquiera en la vejez la vibración que adquirió en la juventud²⁴. Per això també “son peligrosas” las representacions estètiques.

Prescindint de les tèsis francament errònies. Piquer, en sos estudis sobre el descarrament del judici causat pels errors de la imaginació, estableix una espècie de *fisiologia moral*, essent vertader precursor de la Psiquiatria moderna. Diu que moltes de les ocurrencies medicals depenen dels *humors*. I en aquests estudis psiquiàtrics la seua doctrina és notable. Però quan passa els lliners de la Medicina i es sent filòsof i vol donar doctrina eclèctica sobre certes elevades qüestions, com les estètiques, l'especulació de Piquer és senzillament lamentable. La *Poesia* —segons Piquer— no és sinó *un instrument agradable per a la Filosofia Moral, la Política, l'Economia, etra.*; i “un medio apto de propaganda agradable de la Historia sagrada y profana”.

S'ellunya finalment de la doctrina vivista i àdhuc lul·liana, quan rendeix afectuós tribut al *preceptisme* de moda en el segle XVIII, tan ellunyat de la concepció de l'Art pur i lliure professat pels clàssics. En quant a la *Teoria de l'Art* de Piquer, mancada de fonaments criteriològics raonables, es resol en un senzill “*instinto de imitación*” per qual “el hombre quiere procurarse un bien que no tiene”. També aquesta idea la veim en Nietzsche.

Aquestes són les idees estètiques del Metge Piquer.

XI

VIVISME I “ILUSTRACION”.— ELS “ERUDITOS ANTILULISTAS”. PINTORESQUES CONTROVERSIES ENTRE METGES.

Menéndez y Pelayo, com havem dit, situa a Piquer, amb el Mayans i Ciscar, (per les seues “*Institutiones Philosophiæ Moralis*”, 1777), i Joan Baptista Muñoz (per les seues obres “*De bonis et malis peripatheticis*”, 1768, i “*De recto Philosophiæ recentis et Theologiæ usu*”, 1767) en l'Escola de Vives. Els tres, en efecte, foren crítics, humanistes i pensadors. “Luis Vives —escrui a una altra part— es el Patriarca de una serie de pensadores crítics. Sus discipulos se llaman Dolése, Gélida, Cano, Foz Morcillo, Gómez Pereira,

²⁴ PIQUER, o.c. pàg. 96.

Isaac Cardoso, Pedro de Valencia; y en el s. XVIII el Dean Martin, Tosca, Feijoo, Mayans, Viegas, Piquer, y su ilustre sobrino Forner, hacen profesión de *vivismo* clara y abiertamente... Esta doctrina, cuya restauración puede no ser un sueño, ni mucho menos, constituye con el *Lulismo* y el *Suarismo* la *gran triade de los sistemas peninsulares ortodoxos*²⁵. I a un altre lloc: "Tres creaciones españolas tuvieron influencia en el mundo y escuela y tradiciones propias: el *Lulismo*, el *Vivismo* y el *Suarismo*"²⁶. I es podia preguntar: Per ventura no troben, entre grans discrepàncies, moltes idees de saviesa en què els tres corrents convenen d'una manera admirable? Per ventura eel *Lulisme*, com a més antic i no menys difús a dins el món, no va iniciar i concretar les més grans idees de filosofia crítica i lògica que després foren *vivistes* i *suaristes*? No s'ha estudiat encara, no ja la intensitat, sinó àdhuc l'extensió de les influències lul·lianes en el pensament filosòfic espanyol. Piquer va rendir tribut a una terrible hipercrítica passional; i el que és encara més desagradable, es deixa endur d'un lamentable esperit agressiu. Hem vist que Mayans, amic entranyable de Piquer i son censor, ja en la Censura de l'"Arte de Hallar verdad", llança invectives contra antics pensadors, sens venir a compte, entre ells el Beat Ramon Lull. Això no obsta perquè el mateix Mayans diga que la Lògica del seu amic Piquer "es un ramillete de la antigua lógica, en que se hallan escogidas y bien ordenadas las flores sin las espinas"²⁷. Però precisament per "los ilustrados arrestos" de la hipercrítica, Piquer resulta extremadament malhumorat quan es tracta dels vells i no menys espinós. "A veces —escriu— los errores que ocasiona el ingenio son solamente filosóficos. Cartesio tuvo un ingenio singular, y el juicio no fué igual al ingenio. Cuando dejaba correr libremente el ingenio solia escribir cosas que más parecian sueños que realidades. Tales son muchísimas de las que propone en sus "*Principios filosóficos*". En las cosas de religión es más moderado y acostumbó a hablar de ellos con sumisión y obediencia. De Caramuel, dice Muratori, que mostró ingenio grande en las cosas pequeñas y pequeño en las grandes... Raymundo Lulio tuvo buen ingenio y muy poco juicio (!). Su filosofía no es a propósito sino para ejercitar la charlataneria; y con ello ninguno sabrá más que ciertas razones generales sin descender jamás a sujetos y predicados generales que pueden convenirles (denota que Piquer ha llegit obres mèdiques del Beat Ramon i la séua *Lògica Nova*) y de este modo habla un lulista eternamente y sin hallar fin; pero con una frialdad y con razones tan vagas, que apenas llegan a la superficie y a la más común de las cosas. En efecto, el lulista podrá amplificar un asunto mientras le parecie-

²⁵ "La Ciencia Española", Madrid, 1887, vol. I, pàg. 126.

²⁶ Id. id., pàg. 254.

²⁷ Censura de la "Lógica" de Piquer, pàg. 6.

re; pero después de haber hablado una hora, nada útil ha dicho. Redúcese pues a ingenio todo el *Arte* de Lulio; pero el juicio no halla nada de qué poderse aprovechar... Si les pareciere áspera la censura, ruego que vean las obras de Lulio, y mediten sobre lo que llevo dicho, que creo se convencerán²⁸. Cita com auctoritats a son favor a Gassendi i Muratori. La diatriba és la més llarga de les que dedica a altres pensadors antics. Feijoo²⁹ havia publicat poc abans (1742) la famosa "*Carta sobre el Arte de Raymundo Lulio*", on es troben aquelles dues auctoritats i els mateixos pensaments amb altres paraules. Bullia la controvèrsia no solament entre els professionals de la Filosofia adscrits al *lullisme* o *antilullisme*. Precisament la publicació a Mallorca de les "*Opera Medica Beati Raymundi Lulli, Doctoris Illuminati et Martyris*", pels metges professors de la Universitat Lul·liana, sembla una rèplica *ab unguem* a la cultura superficialíssima de Piquer, en lo que toca al coneixement del pensament lul·lià. El metge Cristòfol Sarrà va publicar unes famoses "*Theses hipocraticogalenico Lullisticae*" (1742) que foren prohibides³⁰. Malgrat la prohibició i recollida d'exemplars, tengueren difusió i ressonància fora de Mallorca, dividint als metges mallorquins. Les "*Theses*" hagueren defensor en la persona del metge Dr. Maties Amengual. En el començament de l'any següent (1743) un altre metge, el Dr. Oliver impugnava per son compte al Dr. Amengual; i un quart metge, el Dr. Llinàs, refutava per la seua part al Dr. Oliver, defensant les conclusions del Dr. Sarrà. Finalment el docte catedràtic de la Universitat Lul·liana Dr. Armengol³¹, situant-se en un pla superior a l'agre de la polèmica amb gran calor sostinguda pels seus col·legues, publicava la ponderada obreta "*Veritas investigata Doctrinae Magistri Raymundi Lulli, Doctoris Illuminati et Martyris...*". Naturalment aquesta polèmica havia de trobar l'eco en la península, precisament quan el P. Feijoo —sempre atent a les qüestions debatudes en l'actualitat, iniciava els seus escrits antilul·listes; i no es separava d'ell el Dr. Piquer, quan apareixie el seu terrible judici estampat l'any 1747, quan la polèmica s'havia generalitzat.

La posició dels il·lustres professors de la Universitat Lul·liana, així metges com filòsofs, era lògica; els antilul·listes parlaven i cridaven sense conèixer les obres del benaventurat Mestre; i per això febosament se daven a la impremta nombroses obres lul·lianes genuïnes. Un any apenes passat des que el Dr. Armengol publicava la "*Veritas investigata...*" s'imprimiren dues obres que ja servien de text, des de temps enrera generalment en extractes

²⁸ PIQUER, *Lógica*, pàg. 127.

²⁹ Madrid, 1742.

³⁰ Vegis ROGENT-DURAN, *Bibliografia de les Impressions lul·lianes*, Barcelona 1927, pàgs. 299-300.

³¹ Id. id. pàgs. 301.

manuscrits que passaven de mà en mà dels estudiants de la Lulliana, alguns dels quals conservam encara; és a dir, l'*Ars brevis* i la *Lògica nova*, que probablement coneixia Piquer i que no podia entendre per desconèixer la *Combinatòria* de què és una aplicació. Seguiren el *Liber de Natura*, el de *Quinque praedicabilibus et decem praedicamentis* i el considerable *Liber de ascensu et descensu intellectus* en son text llatí; libre ja divulgat per Espanya i principalment per València, per la seua versió *valenciana* de 1512³² i la de Mallorca, de 1744³³.

La polèmica s'havia estesa des de la Facultat de Filosofia a la de Medicina i a la de Dret; per lo qual els juristes publicaren l'*Ars Iuris* i l'*Arbre Imperial*. Efectivament, en el llarc i documentat Pròleg d'aquesta impressió llegim: "*Hanc eandem Artem Iuris, Lector sincere, tibi ob oculos pono, in qua exactam, claram, propriissimam applicationem Artis Generalis ad omnes scientias Iuris videbis...*". No sembla sinó que toda la polèmica dels anti-lul·listes anava contra l'"*Ars Magna*"; i per això sempre s'elegien obres en què l'*Ars* era aplicada. Aquesta aplicació pràctica constituïa la millor rèplica als qui denegaven la consistència del mètode de l'"*Ars inveniendi veritatem*". Per això es llegeix en el mateix Pròleg de l'"*Ars Iuris*" en la mentada edició (Pàg. 37): "... *clare videbis (Lector) quam rationabile est semper et in omnibus ratione uti*". No es contesta així als qui com el Dr. Piquer proclamaven la inutilitat de l'*Ars* lul·liana? Com si es volgués donar una recensió de lul·listes de prestigi o almenys dels no contradictors, es presenta la llista dels membres prestigiosos de la Real Audiència i de l'Abogacia mallorquina, als que se prega "*ut Beati Martyris Illuminati Doctoris Raimundi Lulli Doctrinam, ejusque Professores, sub Regia protectione, iuxta Regia Diplomata, custodiant, tueantur atque defendant...*" (pàg. 50)". Per cert que en aquesta impressió de l'"*Ars Iuris*" —com altres vegades s'ha vist— s'enomena al benaventurat Mestre "*Sanctus Raymundus Lullus Martyr, nominatus Buccina Amoris Amati*" (pàg. 53).

Seguiren altres no menys importants impressions; com la "*Lamentatio Philosophiae*", el llibre "*De efficiendi et affectu*", el "*Liber Novus Physichrum*" i el "*De Enti reali et rationis*"; qüestió aquesta que Piquer conceptuava "ociosa e inútil". En 1746 s'imprimiren el "*Liber facilis Scientiae*", el "*Liber de Novo modo demonstrandi*", el "*De Proverbüs*" i les famoses "*Quaestiones atrebatenses*". El mateix any el P. Fornés, que ja professava a Salamanca, publicà la considerable "*Apologia Artis Magnae...*"; i a Avinyó Pierre de Rians, divulgava una atinada "*Introduction au Grand Art de Raymond de Lull*". Entretant —des de 1746 a 1749— sortiren de la impremta els 16 vols. de la immensa enciclopèdia lul·lista "*Liber Contemplationis*", font abundosa de totes les cabdals idees lul·lianes.

³² Id. id., pàgs. 46-47.

³³ Id. id., pàg. 308.

Piquer inaugura la seua vida de publicista entre les acanides polèmiques, i inicia, com havem vist, la seua producció filosòfica amb una "*Lògica Moderna*" que plagia el nom de l'"*Ars*" lul·liana i bé sembla voler suplantar-la. Es aquesta l'entrada sureptícia de Piquer dins l'antilul·lisme a la moda de "*la Il·lustración*"; tant és així que les immediates publicacions dels metges lul·listes de Mallorca semblen una rèplica al que ja era conegut en tota Espanya com a home el més prestigiós dins la seua professió. I, en efecte, al front de les "*Opera medica*" del Beat Ramon i en aquesta impressió, escrivia —com a contestant a Piquer— el docte metge i catedràtic de la Lul·liana Dr. Oliver, a qui se nomenava "expertissimus et magnificus", aquestes paraules: "... introspectis etenim, nemo a praeconcepto desiderio fraudatus poterit deprehendi; praepolitis undique doctrinae et eruditionis pigmentis cunctis redolet ad stuporem Materiae singularis Aucthoris sublimitas... prodeant igitur opera ista, cedro digna, et laudent Aucthorem opera ejus". Perque els inímic del benaventurat Mestre "*absque ratione, potius negare, quam prudenter rationabiliter agnoscere utilitatem Artis praesumunt; quin potius, vultu fastidioso, animo elato, genio sibi addicto, aliquod volumen Artis, vel fortasse solam figurarum iconographiam et litterarum coordinationem festinanter paralustrant, AUDACTER ARTEM CONTEMNUNT, SUTILEM ET INANEM ASSEVERANT*". Es el cas precís del Dr. Piquer i del P. Feijoo. I es refereixen eixes paraules, al parèixer, al primer, pels metges lul·listes, a fi de que, vegent les "*Opera medica*", haja "*excusationi locus*", per aquells qui "llancen invectives contra el Mestre sense conèixer-lo".

XII

UNES PARAULES SOBRE L'HIPERCITICA DE PIQUER

La "*Il·lustración*" del segle XVIII corresponia o exigia una audiciosa supersuficiència. Això resalta llegint els Auctors eclèctics d'aquella centúria de transició; i la Història de la Cultura no pot menys de recordar aquella antipàtica agressivitat, més o menys velada sota una ironia agre ferm. Es recordin les lliçons crítiques d'un Feijoo, d'un Mayans... Els "*eruditos*" no solament llançaven llurs invectives contra l'*Ars* lul·liana i la venerable Persona del benaventurat Mestre, sinó que també contra auctors que més o menys tenien un caire lul·lià. Per exemple contra Montaigne, una de les víctimes de la supersuficiència de Piquer. Diu aquest de Montaigne, —sense demostrar—ho— que Montaigne "era hombre de imaginación fecunda; habíase apli-

cado a comprendre lo interior de los hombres y . . . tenia bastante erudición (j'ha sortida la paraula consagrada!). Aprovechosa de estas cosas —continua més avall— y juntándolas con una locuación locuaz (*sic*) y caballerosa, *embaucaba a los que no alcanzan a distinguir lo aparente de lo verdadero* (?). . . .; tal cual vez le salia de los labios la afirmación de aquellas cosas que creia el corazón; pero juntaba a su aire majestuoso y resuelto cuatro versos de los poetas, dos o tres apotegmas o dichos sentenciosos de los filósofos, añadía otras tantas razones aparentes, y con estas prevenciones lo negaba todo (!!!) y ganaba aceptación entre los que no conocen estas cosas. Fuera muy fácil descendiendo a lo particular (ell no hi devalla) hacer ver *el poco juicio de Montaña*³⁴. Realment Piquer ha reduït la seua crítica a l'exposició dels seus antipàtics sentiments i res pus. Tal vegada Piquer es refereix a l'*Apologie de Raymonde Sabonde*" què realment es presenta intercalada de versos i apotegmes; per cert resultant, per una paradoxa corrent, i volguent ésser un espill del pensament d'aquell Auctor lul·lià, l'antítesis de lo què volia dir l'Autor del "*Llibre de les criatures*". Piquer, però, no havia llegit a Montaigne; confessant ingènument que parla d'ell través de Malebranche³⁵.

Per a Piquer no existeixen qüestions veritables sinó les *Pràctiques*. Diu que moltes qüestions aguditzen l'enginy sense perfeccionar el judici; la gran qüestió, per exemple, de la transcendència de l'ens, la qüestió de l'ens *rationis*, la de l'objecte formal de la Lògica, etra. són "cuestiones puramente ingeniosas, interminables y vanísimas". "Aquí el juicio nada tiene que ver; porque no hay esperanza de hallar verdad; y aunque se encuentre aprovecha bien poco"³⁹. Evidentment haurem de compatir als doctes pensadors de tot temps qui perderen llastimosament un temps preciós ocupant-se de tals assumptes transcendentals! Aquesta audaciosa hipercrítica de Piquer naix com les males herbes en mig de la seua producció amb una dolorosa avinentesa, consegüent a l'abús de l'eclecticisme a la moda; i així, quan Piquer abandona aquests lamentables impulsus prejudicials i iconoclastes, llevores resulta lògic.

Finalment recordem que aquest Metge y filòsof antil·lulista estén recetes i mida amb maravillosa precisió matemàtica les humanes aptituds. Per exemple, sols després de Piquer algú podria saber en què consisteix el talent del savi lul·lista P. Kircher, de la Companyia de Jesús. Aquest talent, conceptuat a dins la Història de la Cultura com a excepcional, és de lo més senzill; segon Piquer resulta d'una composició molt simple; és a dir: de

8 graus d'enginy,

³⁴ PIQUER, o.c. pàg. 66.

³⁵ Id. id., pàg. 67.

6 graus d'imaginació,
2 graus de judici;
tot això mesclat, resulten les 16 unces que taxatiment constitueixen un *talen kirecherià*³⁶.

Haurem de reconèixer que decididament és admirable, poderosa, aguda i sùtil l'exactitud del criticisme del Dr. Piquer i Arrufat, Catedràtic jubilat d'Anatomia i Disecció, Protomédico de S. M. C., President de la Real Acadèmia de la Medicina i personatge representatiu de les inquietuds eclèctiques del bon segle XVIII.

Però, venturosament, el Dr. Piquer no sempre és així ni parla sempre *ex cathedra*. També té el seu talent i tenen les seues obres un cert valor. *Suum cuique!*

F. SUREDA BLANES (+)

³⁶ Id. id. pàg. 113.